

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Asiakastietolain 62 §:n mukainen palvelunantajan tai tehtävää suorittavan henkilön oikeus tietojen luovuttamiseen poliisille säilyy käytännössä sisällöllisesti ennallaan. Tältä osin minulla ei ole lausuttavaa.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan (62 §:n 2 momentti), että palvelunantajalla tai sen tehtäviä suorittavalla henkilöllä olisi velvollisuus salassapitosäännösten estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua sellaisen rikoslain (39/1889) 21 luvussa rangaistavaksi säädetyn teon kohteeksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Esityksen tavoitteena on lisätä viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä ja estää vakavia väkivaltarikoksia sekä vahvistaa poikkihallinnollista yhteistyötä. Pidän sääntelyn tarkoitusta kannatettavana. Sääntelyn tavoitteena on selkeyttää oikeustilaa, mitä pidän myös hyvin kannatettavana.

Katson kuitenkin, että luonnoksessa ehdotetusta asiakastietolain 62 §:stä muodostuu käytännössä sen soveltajan näkökulmasta varsin monimutkainen kokonaisuus. Ehdotetun pykälän kolme eri momenttia sisältävät kaikki erilaiset ja eritasoiset edellytykset tietojen luovuttamiselle. Pidän sääntelyä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden kannalta hyvin haastavana. Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään kiinnittänyt huomiota sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoja koskevan sääntelyn muodostumiseen sekavaksi ja vaikeasti

hahmottuvaksi ja edellyttänyt, että sääntelyn kohderyhmän on ilman vaikeuksia kyettävä soveltamaan säännöksiä. Vaikeaselkoinen sääntely voi heikentää myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvaa (ks. PeVL 4/2021 vp ym.).

Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan sisäministeriön valmisteleva hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 182/2025 vp). Kyseinen esitys käsittää useita ehdotuksia, joissa esitetään poliisille oikeutta saada tietoja sosiaali- ja terveydenhuollosta. Katson, että nyt käsiteltävää esitystä sekä muita samanaikaisia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasta koskevien tietojen luovuttamiseen liittyviä muutoksia on tarpeellista arvioida myös yhdessä. Erityisesti yhdessä ne kaventavat mielestäni merkittävästi asiakkaan ja potilaan arkaluonteisten tietojen suojaa ja voivat vaikuttaa sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohtaan tunnettuun luottamukseen. Kyse on erittäin perusoikeusherkästä sääntely-ympäristöstä, ja tietojen luovuttamista koskevat muutokset tulee arvioida erityisen huolellisesti.

Tältä osin viittaan perustuslakivaliokunnan lausuntoon PeVL 14/2026 vp, joka koskee esitysluonnoksessakin mainittua hallituksen esitystä HE 182/2025 vp laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Nyt tarkasteltavan esityksen jatkovalmistelussa on syytä ottaa huomioon perustuslakivaliokunnan vastikään esittämät huomiot poliisin tiedonsaantioikeuksia koskevasta sääntelystä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnassa korostuu luottamuksellisuuden periaate. Luottamuksellisuuden suoja liittyy keskeisesti perustuslain 10 §:ssä, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa ja EU:n perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattuun yksityiselämän suojaan.

Salassapitovelvollisuus on tärkeä edellytys luottamuksellisen hoito- tai asiakassuhteen syntymiselle ja ylläpitämiselle. Laadukas palvelu edellyttää, että potilaat voivat luottamuksellisesti hakeutua hoitoon ja että hoito toteutetaan potilaan yksityisyyttä kunnioittaen. Henkilön yksityisyyden suojan toteutumisen kannalta on olennaista, että tieto henkilön saamasta hoidosta tai palvelusta ja hoito- tai asiakassuhteesta jää hänen niin halutessaan luottamukselliseksi. Tieto mahdollisuudesta tietojen luovuttamiseen toimintayksikön ulkopuolelle voi heikentää sosiaali- ja terveydenhuoltoa kohtaan koettua luottamusta ja vaikuttaa hoitoon tai palveluihin hakeutumiseen. Tällöin vaarana on, että henkilö ei saa tarvitsemaansa apua. Tätä kautta sääntelyllä voi olla vaikutusta myös perustuslain 19 §:n 3 momentissa turvattuihin riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Mielestäni kyseessä olevassa asiassa on arvioitava, onko luovutettavaksi ehdotettujen tietojen myötä aiheutuva yksityiselämää koskeva loukkaus kaikilta osin oikeassa suhteessa tietojen luovutuksen tavoitteena olevien muiden perusoikeuksien suojaamiseen nähden.

Esitysluonnoksen perusteella en voi vakuuttaa esityksestä ja sen perusteluista kaikilta osin.

Tutkimusten mukaan väkivaltaisen käyttäytymisen määrä on väestötasolla pieni. Väkivaltaisen käyttäytymisen ennustamisen osuvuus on keskinkertaista. Tieteellinen näyttö väkivaltariskin arviointimenetelmistä osoittaa, että arviointi onnistuu suhteellisen luotettavasti väestötasolla, muttei niinkään yksilötasolla tarkasteltuna (Vaarallisuuden ja väkivaltariskin arvioiminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:70, s. 19–21).

Arvioinnissa onkin muun ohella otettava huomioon, että väkivaltaisen käyttäytymisen määrä on väestötasolla pieni ja väkivallan riskitekijöiden identifiointi on vaikeaa. Tämä herättää kysymyksiä laajamittaisen yksityisyyden suojaan puuttumisen perusteltavuudesta ja oikeasuhtaisuudesta.

Tutkimustietojenkin valossa sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön mahdollisuutta tehdä esitysluonnoksessa tarkoitettuja uhka-arvioita on pidettävä rajallisina. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöllä ei ole koulutukseensa ja osaamiseensa perustuvia edellytyksiä arvioida tietojen välttämättömyyttä poliisin tarpeiden näkökulmasta. Erityisen kriittisesti on mielestäni tarkasteltava sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön valmiuksia tehdä uhka-arvioita rikoslain määrittelyjen ja systematiikan muodostamassa kehikossa.

Esitysluonnoksessa ilmoitusvelvollisuuteen esitetään rajausta rikoslain 21 luvun rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Esityksessä ei ole juurikaan tarkemmin perusteltu rajan asettamista kahteen vuoteen. Rajauksen perusteella ilmoitusvelvollisuuden piiriin sisältyvät lähes kaikki 21 luvun rikokset (14 rikosnimikettä). Pidän tätä rikosten ryhmää määrältään ja sisällöltään laajana. Väheksymättä minkään rikoksen vakavuutta tai rikosten uhreja, suhtaudun kriittisesti siihen, ovatko kaikki ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvat rikokset tässä yhteydessä käsitettyinä tarpeeksi vakavia. Katsonkin sääntelyn muodostuvan jossain määrin ongelmalliseksi oikeasuhtaisuuden kannalta.

Muutoinkin pitäisin parempana, että sääntely toteutettaisiin rajaamalla kyseessä olevat rikokset luonteensa perusteella sen sijaan, että tukeudutaan suoraan rikoslain lukujen systematiikkaan. Ymmärrän sinänsä myös tähän sääntelytapaan sisältyvät ongelmat.

Esitettyjen perusteluiden perusteella en ole muutoinkaan voinut vakuuttua siitä, että rajausta rikoslain 21 luvun rikoksiin on perusteltua. Rikoslaisissa on muitakin rikoksia, jotka ovat mielestäni tässä kontekstissa olennaisia. Erityisesti viittaa tässä yhteydessä rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksiin (esim. raiskaus ja törkeä raiskaus). Ilmoitusvelvollisuuden ulottaminen seksuaalirikoksiin voisi mielestäni toteuttaa paremmin naisiin kohdistuvaa väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemistä ja torjumista sekä lasten suojelua seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä.

Esitysluonnoksessa on kyse ilmoitusvelvollisuudesta tilanteessa, jossa henkilö sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja tietynlaisista olosuhteista. Edellytys sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisissa tehtävissä toimimisesta sisältyy myös voimassa olevaan lakiin (62 §).

Terveydenhuoltolakia sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa säädettyyn hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon toteuttamiseen ja sisältöön, jollei muussa laissa toisin säädetä. Lain 20 §:ää sovelletaan lisäksi kunnassa tehtävään mielenterveyden edistämiseen ja ehkäisevään päihdetyöhön sekä 21 §:ää kunnan järjestämään ympäristöterveydenhuoltoon.

Mielestäni esitysluonnoksesta ei ilmene, onko tarkoituksena sulkea ilmoitusvelvollisuuden piiristä pois ne palvelunantajat ja tehtäviä suorittavat henkilöt, joiden toiminnassa ei sovelleta terveydenhuoltolakia ja mihin rajausta mahdollisesti perustuu taikka katsotaanko sääntelyn koskevan myös näitä tahoja. Tällaisia tahoja ovat ainakin valtion sairaalat, vankiterveydenhuolto, Puolustusvoimien terveydenhuolto sekä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö. En pidä mainittujen tahojen rajaamista sääntelyn ulkopuolelle perusteltuna. Mielestäni ei ole myöskään täysin selvää, koskeeko kyseessä oleva nykyinen ja ehdotettu sääntely yksityistä terveydenhuoltoa.

Esitysluonnoksessa on selostettu sen valmistelun yhteydessä tehtyä harkintaa ilmoitusvelvollisuuden rikkomisen seuraamuksista (s. 32–33). Katson, että seuraamusten esittämisen yhteydessä olisi aiheellista tuoda esiin myös sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnan mekanismit, kuten omavalvonta, sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaviranomaisen suorittama valvonta sekä ylin laillisuusvalvonta.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Esitysluonnoksen mukaan (62 §:n 3 momentti) palvelunantajan vastaavalla johtajalla on velvollisuus salassapitosäännösten estämättä luovuttaa päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot maksutta.

Tältäkin osin pidän säännöksen tavoitetta kannatettavana.

Kuten edellä totesin, katson, että ehdotetusta asiakastietolain 62 §:stä muodostuu käytännössä sen soveltajan näkökulmasta varsin monimutkainen kokonaisuus, ja tietojen luovuttamisen edellytykset ovat pykälän jokaisessa momentissa erilaiset.

Sosiaali- ja terveydenhuollon mahdollisuus arvioida tietojen välttämättömyyttä poliisin tarpeen näkökulmasta on käsitykseni mukaan hyvin kyseenalainen.

Katson, että esitetty säännös on hyvin avoin ja antaa poliisille huomattavan suuren ja epätasallisen tiedonsaantioikeuden. Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimukset eivät tällaisenaan nähdäkseni täyty.

Pidän sääntelyä myös ongelmallisena oikeasuhtaisuuden kannalta. Esityksessä ei ole tarkemmin määritelty, millaista ja minkä tasoista uhkaa ja uhkaavaa tekoa siinä tarkoitetaan. Uhkaa ei ole liitetty lainkaan esimerkiksi väkivaltaan taikka esimerkiksi rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädettyihin tekoihin, kuten esitetyssä 62 §:n 2 momentissa on tehty. Tämän vuoksi periaatteessa tässä kontekstissa varsin lieväkin uhka voisi täyttää tietojen luovuttamisen edellytykset. Esimerkkinä mainitsen teoreettisen tilanteen, jossa terveyteen kohdistuvan uhkan aiheuttavana uhkaavana tekona olisi influenssan tartuttaminen toiseen henkilöön.

Katson, että henkeen ja terveyteen kohdistuvalle uhkalle olisi oikeasuhtaisuuden näkökulmasta tarpeellista asettaa jonkinlainen kynnys sen vakavuuden perusteella. Pitäisin myös hyödyllisenä, jos esityksessä olisi tässä yhteydessä esimerkkejä mahdollisista soveltamistilanteista.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Esitysluonnoksen mukaan palvelunantajalla olisi oikeus salassapitosäännösten estämättä työntekijänsä pyynnöstä ilmoittaa poliisille välttämättömät tiedot kyseiseen työntekijään kohdistuneesta rikosepäilystä, jos teon on syytä epäillä kohdistuneen henkilöön hänen sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisten työtehtäviensä vuoksi.

Epätietoisuus oikeudesta ilmoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta poliisille on tullut esille oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa ja erityisesti tarkastustoiminnan yhteydessä.

Edeltäjäni apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin katsoi päätöksessään 28.11.2024 (EOAK/2910/2023), että sekä potilaiden että terveydenhuollon työntekijöiden oikeuksien turvaaminen edellyttää lainsäädännön selkeyttämistä.

Pidän hyvin myönteisenä, että asiaa pyritään selkeyttämään tällä esityksellä.

Esitysluonnoksessa todetaan, että kyse olisi palvelunantajan osalta yleensä sellaisista tiedoista, jotka rikosepäilyn kohteeksi joutunut henkilö voi luovuttaa itseään koskien jo nyt (s. 31). Totean, että lainsäädännössä ei ole tällä hetkellä nimenomaisesti säädetty myöskään työntekijän itsensä

oikeudesta ilmoittaa poliisille kyseisen yksikön potilaan tai asiakkaan työntekijään kohdistamasta väkivallasta siten, että kyseinen potilas tai asiakas nimetään. Katson, että esityksessä olisi aiheellista tuoda selkeämmin esille, onko työntekijällä itsellään oikeus ilmoittamiseen ja mihin se oikeudellisesti perustuu sekä arvioida, olisiko sääntely myös tältä osin tässä yhteydessä tarpeellista.

Palvelunantajan ilmoitusoikeus on rajattu sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisiin työtehtäviin. Viitataan aiemmin tässä lausunnossa esittämäni ja katson jäävän epäselväksi, onko tässä yhteydessä haluttu rajata ulos palvelunantajat, joiden toimintaan ei sovelleta terveydenhuoltolakia ja mahdollisesti millä perusteilla.

Muut kommentit.

-

Laurila Heidi
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - Apulaisoikeusasiamies Susanna Lindroos-Hovinheimo